

بررسی تأثیرات زیانبار تولید، تجارت و استفاده غیرقانونی سلاح های کوچک، اسلحه های سبک

نسرین مصفا *

دانشیار گروه روابط بین الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

ندا شاه نوری

دانشجوی دکتری روابط بین الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۸۷/۲/۲۰ - تاریخ تصویب: ۸۷/۳/۲۰)

چکیده:

مقاله پیش رو تأثیرات زیانبار اشکال گوناگون تجارت و استفاده غیرقانونی و نامشروع از سلاح های کوچک و اسلحه های سبک را بر زندگی انسان به پژوهش گذاشته است. با این هدف، نخست پس از ارائه تعریفی از سلاح های کوچک و اسلحه های سبک، اشکال غیرقانونی تجارت این سلاح ها بررسی می شود و ابعاد گوناگون تأثیر آنها را در منازعات مسلحانه بر شرایط زیستی زنان، کودکان، جمعیت های آواره، فعالیت های امداد رسانی و نهادینه شدن فرهنگ خشونت در جوامع درگیر مطالعه می کند. بررسی نقش سلاح های کوچک در تشدید خشونت های خانگی و شهری از دیگر موضوعات مورد توجه این نوشتار است. در نهایت مطالعه اسناد بین المللی در زمینه ممنوعیت تجارت غیرقانونی سلاح های کوچک نه تنها اقدامات بین المللی را برای مبارزه با این معضل بزرگ آشکار می کند بلکه دشواری های تدوین قوانین و موانع سر راه این موضوع را نیز به خوبی نشان خواهد داد.

واژگان کلیدی:

سلاح های کوچک - تجارت غیرقانونی - منازعات مسلحانه - فرهنگ خشونت - برنامه اقدام

سازمان ملل متحد

«مجموع قربانیان اسلحه های کوچک به مراتب از تلفات ناشی از دیگر تسلیحات بیشتر است و در طی سالیان متمادی به شدت از تلفات بمب اتمی که هیروشیما و ناگازاکی را ویران کرد نیز فراتر رفته است. در واقع، سلاح های کوچک را از حیث کشتاری که باعث می شوند، به خوبی می توان به عنوان «سلاح های کشتار جمعی» برشمرد.

" کوفی عنان "

مقدمه

شاید به آسانی بتوان گسترده شدن سایه تهدید اتمی بر جهان را شاخص ترین ویژگی دوران جنگ سرد نامید. زمانی که بشر این شیوه ی جدید را برای سرعت بخشیدن به کشتار همنوعان خود آزمود از قدرت دیوی که از چراغ رهانیده بود به وحشت افتاد. سپس بسیاری مسحور این فناوری قدرتمند، برای تولید نسل های جدید آن تلاش کردند و دیگرانی هم از وحشت آینده ای محتمل که در انتظار بشر و زیستگاه آن بود، برای کنترل این تسلیحات و وضع قوانین دشوارتر برای جلوگیری از تکثیر و استفاده، آنها به تکاپو افتادند. اما در تمام این دوران هیچ نیرویی نتوانست از توجه بشر به تولید، فروش و استفاده از سلاح های متعارف بکاهد. تعدادی از کشورها به تولیدکنندگان عمده سلاح های متعارف تبدیل شدند و برخی دیگر از کشورها در گوشه و کنار جهان به انبار و ذخیره آنها برای روز مبادای رقابت دو بلوک با پایان جنگ سرد و درست در همان زمانی که عده ای با افتخار از سیلوهای موشکی و زرادخانه های اتمی خود به عنوان نماد عقلانیت انسان و فرشته نجات بشر از جنگی خانمان برانداز یاد می کردند، در آشفته بازار ناشی از فروپاشی یکی از دو بلوک، خلاء قدرت، شرایط اقتصادی جدید و ظهور تمایلات ملی گرایانه، جدایی خواهانه و حتی تروریستی، سبلی از سلاح های متعارف به ویژه اسلحه های سبک و سلاح های کوچک (Small Arms and Light Weapons) به راه افتاد تا پاسخگوی نیاز گسترده بازار باشد.

دیری نگذشت که بشر در برابر پدیده ای تازه قرار گرفت. در جهان شش و نیم میلیارد نفری، بیش از ۶۵۰ میلیون سلاح کوچک وجود دارد. به روایت " IANSA " (International Action Network on Small Arms) روزانه سه هزار نفر در جهان بر اثر این سلاح ها آسیب می بینند و حدود ۱۰۰۰ نفر جان خود را از دست می دهند. اگر این تعداد انسان در جهان هر روز بر اثر یک بیماری واگیردار از میان می رفتند جامعه جهانی مطمئناً اقدامات گسترده را ترتیب می داد (www.iansa.org/un/documents/GlobalCrisis,2007). تنها در طی سه جنگ دهشتبار داخلی آفریقا در دهه ۹۰ (سومالی، آنگولا و رواندا) بیش از دو و نیم میلیون نفر جان خود را از دست دادند. شبه نظامیان هوتو در آن زمان برای کشتن ۱۰۰۰ نفر در هر ۲۰ دقیقه

آموزش دیده بودند و این کشتارها تنها به وسیله سلاح‌های کوچک صورت می‌گرفت (http://www.mofa.go.jp/Mofaj/Gaiko/arms/sw/dnw_2002). از خودکشی‌ها تا خشونت‌های خانگی، از درگیری‌های خیابانی تا جنگ‌های داخلی همه جا رد پای سلاح‌های کوچک به چشم می‌خورد. بنابراین، شاید چندان دور از واقعیت نباشد که عنوان کنیم سلاح‌های کوچک به شکل دو فاکتو به صورت سلاح‌های کشتار جمعی در آمده‌اند.

الف - تعریف سلاح‌های کوچک و اسلحه‌های سبک

بررسی آنچه از این پس به اختصار سلاح‌های کوچک خوانده می‌شود از میانه‌های دهه ۱۹۹۰ میلادی و پس از وقوع فجایع انسانی در مناقشات افریقا و بحران یوگوسلاوی در دستور کار سازمان ملل متحد قرار گرفت. بنا به تعریفی که در اسناد بین‌المللی برای توانمندسازی کشورها در شناسایی و ردیابی اسلحه‌های کوچک و سلاح‌های سبک به روشی به موقع و قابل اعتماد به کار رفته است که مجمع عمومی سازمان ملل متحد آن را روز ۸ دسامبر ۲۰۰۵ تصویب کرد، منظور از «اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک» هر سلاح مرگبار قابل حمل به وسیله انسان است که شلیک یا پرتاب می‌شود، طراحی شده تا شلیک یا پرتاب شود، یا ممکن است به آسانی تغییر کند تا گلوله، ساچمه، یا موشک و پرتابه‌ای را با انفجار خرج شلیک یا پرتاب کند.

اسلحه‌های کوچک سلاح‌هایی هستند که برای مصرف انفرادی طراحی شده‌اند. از جمله این سلاح‌ها، تپانچه‌ها و سلاح‌های کمری که به وسیله شخص استفاده کننده پر می‌شوند، تفنگ‌های لوله بلند و لوله کوتاه، مسلسل‌های نیمه خودکار، تفنگ‌های تهاجمی و مسلسل‌های سبک قرار دارند.

سلاح‌های سبک، سلاح‌هایی هستند که برای استفاده به وسیله دو یا سه نفر طراحی شده‌اند که به عنوان خدمه خدمت می‌کنند. اگرچه بعضی از آنها را ممکن است یک نفر حمل کند، یا از آن استفاده شود. از جمله این سلاح‌ها مسلسل سنگین، نارنجک اندازه‌های دستی و نصب شده، تفنگ‌های قابل حمل ضد هوایی تفنگ‌های قابل حمل ضدتانک، تفنگ‌های بدون عقب نشینی، موشک اندازه‌های قابل حمل ضد تانک و سیستم‌های راکت، سیستم‌های قابل حمل پرتاب موشک ضد هوایی، و خمپاره‌های دارای کالیبر کمتر از ۱۰۰ میلی‌متر را می‌توان نام برد (www.unic-ir.org/smallarms/smallarms5.doc/2006). این طبقه‌بندی همچنین می‌تواند مهمات و جنگ افزارهای انفجاری مثل نارنجک‌ها و مین‌های زمینی را نیز در برگیرد

(disarmament.un.org/(A/52/298)27/8/1997).

ب. تولیدکنندگان سلاح های کوچک

سالانه بیش از ۷/۵ تا ۸ میلیون سلاح کوچک و اسلحه سبک در جهان تولید می شود و بیش از ۱۰۰۰ شرکت گوناگون در ۱۰۰ کشور جهان توانایی تولید آنها را دارا هستند (www.un.org/disarmament/convarms/17/4/2008/). اما عمده ترین تولیدکنندگان سلاح های کوچک را می توان در میان پنج عضو دائم شورای امنیت یافت. این کشورها به همراه آلمان و ایتالیا در طی سال های ۲۰۰۷-۲۰۰۰ بیش از ۸۰ درصد سلاح های کوچک جهان را تولید کرده اند. ارزش خرید و فروش این میزان سلاح سالانه بیش از ۴ میلیارد دلار برآورد می شود (www.globalissues.org/9/11/2008/). اما از سوی دیگر، بزرگ ترین واردکنندگان سلاح های کوچک کشورهای در حال توسعه هستند. دو سوم تولید سالانه این سلاح ها به کشورهای در حال توسعه سرانجام می شوند. آمارها در حد فاصل سال های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۵ افزایش واردات این کشورها به میزان ۶۸/۵ درصد را نشان می دهد (<http://mondediplo.com/dirtytrade/10/6/2006/>).

باید عنوان کرد که یکی از بزرگ ترین موانع را بر سر راه بررسی و محدود کردن تاثیرات زیانبار تجارت و استفاده غیرقانونی از سلاح های کوچک را فقدان اطلاعات دقیق و شفاف در باره تولید و تجارت این سلاح ها به وجود آورده است. دولت ها به دلیل مسائل مرتبط با امنیت ملی و شرکت ها به دلیل رقابت ها تجاری تمایل چندانی به انتشار این اطلاعات نشان نمی دهند.

ج. اشکال تجارت سلاح های کوچک

۱- تجارت قانونی:

پس از پایان جنگ سرد، تغییر ماهیت منازعات مسلحانه از شکل بین دولتی به گسترش جنگ های داخلی، دگرگونی نسبتا بزرگ را در بازار اسلحه ایجاد کرد در حالی که در دوران جنگ سرد، دولت ها بازیگران اصلی انتقال سلاح به شمار می رفتند و اولویت بر سلاح های سنگین با فناوری های پیشرفته قرار داشت که با اهداف ایدئولوژیک در میان متحدان تولید و عرضه می شد؛ در دوران اخیر، انگیزه های اقتصادی تولیدکنندگان در اولویت قرار گرفته و بازیگران غیردولتی نیز در بازار اسلحه به شکل چشمگیرتر به فعالیت مشغول شده اند ([Adekeye Adebajo, 2004, p.225](#)).

بخش عمده تجارت سلاح های کوچک و سبک به شیوه ای کاملاً قانونی انجام می شود. بیش از ۷ میلیون قبضه از ۸ میلیون سلاح کوچکی که هر ساله در جهان تولید می شود تحت نظارت دولت ها خرید و فروش می شود و مقامات دولتی از ابتدایی ترین مراحل تنظیم

سفارشات تا دریافت محموله‌ها بر آن نظارت دارند. اما در این صورت، چگونه بازارهای سیاه سلاح و انبارهای گروه‌های شبه نظامی مملو از سلاح‌های روزآمد می‌شوند؟ شاید جواب را بتوان در نقش واسطه‌ها، قوانین ناکارآمد و یا ناهماهنگی در اجرایی قوانین موجود جستجو کرد.

۲- نقش واسطه‌ها

الگوهای تجارت سلاح در سال‌های اخیر بسیار تغییر کرده و به شدت پیچیده شده است و از سوی دیگر، بازارها نیز گسترش یافته و متنوع‌تر شده‌اند. به همین میزان، استفاده از واسطه‌هایی که برای شرکت‌های فروشنده سلاح و آژانس‌های قانونی و یا حتی صنایع دفاعی کشورها فعالیت می‌کنند، افزایش یافته است. این شکل از فعالیت کاملاً وجهه قانونی دارد. واسطه‌ها افرادی هستند که با انجام فعالیت‌هایی نظیر مذاکره و یا تنظیم قراردادهای تسهیل فرایند انتقال سلاح کمک می‌کنند. گاه این سلاح‌ها حتی در کشوری که واسطه در آن فعالیت می‌کند تولید نمی‌شود و گاه هرگز به شکل مستقیم و واقعی توسط آنها جابه‌جا نمی‌شود. فقدان قاعده‌مندی و عدم هماهنگی در قوانین واسطه‌گری باعث شده است تمایز میان فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی بسیار دشوار شود و فضا برای سوء استفاده دلالان اسلحه فراهم آید.

یکی از این نمونه‌ها، لئونید مینین دلال اسلحه تبعه اسرائیل است که در دهه ۹۰ به خوبی از کنترل‌های ضعیف بین‌المللی بر تجارت سلاح‌های کوچک استفاده کرد و با نقض تحریم‌های سازمان ملل متحد (وضع شده در سال ۱۹۹۲) برای وارد کردن حجم انبوه سلاح و مهمات به لیبیا اقدام کرد. مینین در سال ۲۰۰۰ در هتلی در ایتالیا در شرایطی بازداشت شد که مقادیر زیادی الماس، پول نقد، بیش از ۱۵۰۰ سند به زبان‌های مختلف مرتبط با تجارت نفت، اسلحه و الوار در اختیار داشت که به خوبی وسعت فعالیت‌های غیرقانونی او را نشان می‌داد (www.iansa.org/un/documents/GlobalCrisis/2007). کنترل فعالیت‌های دلالان غیرقانونی سلاح با توجه به آشنایی آنها به گریزگاه‌هایی که در ساختار قوانین وجود دارد به هیچ وجه کار آسانی نیست. به علاوه، بسیاری از دولت‌ها، به واسطه دلالت‌های چند باره توانایی بررسی این موضوع را ندارند که سلاح‌هایی فروخته شده در نهایت در اختیار چه کسانی قرار می‌گیرد.

۳- بازارهای خاکستری

بازارهای خاکستری در واقع، محصول انتقال سلاح به شیوه‌ای غیرمسئولانه بوسیله دولت‌هاست. این شکل از مبادله سلاح اگرچه توسط مجاری دولتی انجام می‌گیرد اما در

مشروعیت آن ابهاماتی وجود دارد. به این معنا که سلاح‌ها به کشورهای صادر می‌شوند که پیشینه نقض حقوق بشر در پرونده آنها به چشم می‌خورد و یا به سبب درگیری در مناقشات مسلحانه، تحریم‌های سازمان ملل در خصوص انتقال سلاح علیه آنها وضع شده است. این امکان نیز وجود دارد که سلاح‌ها به دست افراد غیر مسؤول می‌رسد و مورد سوء استفاده قرار گیرد (www.smallarmssurvey.org/2007).

بررسی سلاح ۲۰۰۷ برآورد کرده است که بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۶ بیش از ۶۰ مورد تحریم‌های سازمان ملل متحد در خصوص سلاح نقض شده و این روند همچنان ادامه دارد. در این باره مثال‌های متعدد وجود دارد. سودان با زخم کهنه جنگ داخلی و فاجعه انسانی دارفور یکی از شاخص‌ترین نمونه‌هاست. شورای امنیت سازمان ملل متحد در ۲۹ مارس ۲۰۰۵ انتقال هرگونه سلاح به یکی از طرفین درگیری در مناقشه دارفور را ممنوع و تصریح کرد که دولت سودان بدون دریافت تاییدیه اولیه از کمیته تحریم‌های شورای امنیت، اجازه انتقال تجهیزات نظامی به منطقه دارفور را نخواهد داشت. اما سلاح‌ها همچنان به دارفور می‌رسند و مورد استفاده قرار می‌گیرند (www.amnesty.org/en/library/info/ACT/30/011/2008).

۴- بازار های سیاه

نه تنها گاه تجارت قانونی می‌تواند اسلحه‌های کوچک و سبک را به دست مصرف‌کنندگان غیرمسئول برساند بلکه این سلاح‌ها به هر شیوه‌ای که از مسیر تجارت قانونی خارج شوند در نهایت در بازارهای سیاه به جریان می‌افتند. سازمان ملل متحد دلالتی غیرقانونی، سلاح‌های باقیمانده از مناقشات، ساخت و تولید غیرقانونی، نشت از انبارهای ارتش و پلیس، قاچاق و سرقت را از این موارد برشمرده است (www.unic-ir.org/smallarms/smallarms5.doc/2006). تجارت غیرقانونی سلاح ۲۵ درصد از ارزش سالانه تجارت این کالا را به خود اختصاص داده است به این معنا که هر ساله بیش از ۱ میلیارد دلار سلاح در بازارهای سیاه جا به جا می‌شوند (David Kinsella, 2006, pp. 100-1117).

در این نوع تجارت چون دولت‌ها دیگر دخالتی ندارند نظارت بر بازار بسیار دشوار می‌شود. سلاح‌های کوچک و سبک به سبب اندازه نه تنها برای قاچاق مناسب هستند بلکه دوام و طول عمر بلند مدت آنها، این امکان را فراهم می‌کند که از جنایتی به جنایت دیگر و از مناقشه‌ای به مناقشه دیگر مدام دست به دست شوند. سازمان عفو بین‌الملل گزارشی را در ژوئیه ۲۰۰۵ منتشر کرد که نشان می‌داد مقدار زیادی اسلحه و مهمات از بالکان و اروپای شرقی به منطقه دریاچه‌های بزرگ افریقا سرازیر شده است. این سلاح‌ها در یک نقطه باقی

نمی‌مانند و بر حسب نیاز از سیرالئون به لیبیا، ساحل عاج و یا هر نقطه دیگر منتقل می‌شوند و احتمالاً در نهایت به عراق یا افغانستان می‌رسند.

تجارت غیرقانونی سلاح اشکال دیگر فعالیت‌های قاچاق را نیز با خود به همراه می‌آورد. قاچاق اسلحه با قاچاق مواد مخدر، تجارت غیرقانونی الماس، زغال سنگ و یا حتی انسان و... گره خورده است. گروه ناظر سومالی در گزارش خود (S/2005/153) فاش کرد حدود ۱۰ هزار تن زغال سنگ هر ماه به صورت غیرقانونی از سومالی صادر می‌شود تا هزینه بسیج شبه نظامیان و خرید سلاح آنان تامین شود (disarmament.un.org/CAB/docs/SG/Report/2006).

۵- قیمت سلاح های کوچک و سبک

در بحث تولید و تجارت سلاح‌های سبک آخرین نکته‌ای که می‌توان به آن اشاره کرد، قیمت نسبتاً پایین این سلاح‌هاست که دسترسی آسان آنها را حتی در بازار سیاه امکان‌پذیر می‌کند. این سلاح‌ها به شکل گسترده، قانونی و یا غیرقانونی با قیمتی بسیار پایین‌تر از قیمت واقعی و گاه حتی در خواروبارفروشی‌های آشوب‌زده‌ترین مناطق جهان و در کنار بسته‌های صابون و شکر به فروش می‌رسند؛ همان‌گونه که کوفی عنان در سال ۲۰۰۱ اشاره کرد یک تفنگ مدل AK-47 را می‌توان در ازای ۱۵ دلار و یا در ازای یک کیسه گندم تهیه کرد (<http://disarmament2.un.org/cab/smallarms/sg.htm/10/7/2001>). اگرچه تهیه سلاح کوچک کم هزینه است اما تاثیرات مخرب این سلاح‌ها بر وجوه گوناگون زندگی انسان برجای می‌گذارند بسیار پرهزینه و فاجعه بار است.

۵- سلاح‌های کوچک و مناقشات مسلحانه

دو مفهوم سلاح‌های کوچک و مناقشات مسلحانه چنان در هم گره خورده اند که جدا کردن آنها نه تنها آسان که امکان‌پذیر هم به نظر نمی‌رسد. این واقعیت تلخ در بسیاری گزارشات بین‌المللی منعکس شده است که بیشترین آسیب‌دیدگان مناقشات مسلحانه را شهروندان عادی تشکیل می‌دهند که بوسیله سلاح‌های کوچک از دست رفته‌اند. برآورد می‌شود هر ساله ۳۰۰ هزار نفر در جهان با این سلاح‌ها جان خود را از دست می‌دهند (www.globalissues.org/issue/73/arms-trade-a-major-cause-of-suffering). سلاح‌های کوچک باعث بی‌ثباتی مناطق جهان می‌شوند؛ با برافروخته نگاه داشتن انگیزه‌های خشونت، مناقشات را طولانی می‌کنند؛ بر سر برنامه‌های امداد مانع ایجاد کرده و ابتکارهای صلح را تضعیف می‌کنند و در نهایت شرایط سوءاستفاده از حقوق بشر را وخیم‌تر کرده و باعث تحکیم فرهنگ خشونت می‌شوند (<http://disarmament.un.org/CAB/salw.html>).

این سلاح‌ها از لحظه‌ای که به شکلی غیرقانونی به مناقشه‌ای مسلحانه وارد می‌شوند، در طی دوران درگیری و حتی پس از پایان آن به اشکال مختلف به نقض قوانین بین‌المللی و حقوق بشر کمک کرده و در ابعاد گوناگون زندگی انسان به ویژه گروه‌های آسیب‌پذیرتر مثل زنان، کودکان، سالخورده‌گان را حتی در کمپ‌های آوارگان به خطر می‌اندازد.

۱- سلاح کوچک، آوارگان و پناهندگان

سلاح‌های کوچک نه تنها به طور مستقیم قربانی می‌گیرند بلکه با نا امن کردن منطقه ادامه حیات را برای آوارگان دشوار می‌کنند. مناقشات مسلحانه میلیون‌ها تن آواره در گوشه و کنار جهان به جای گذاشته که در شرایط اسفبار بهداشتی، تغذیه‌ای و زیستی در کمپ‌ها روزگار می‌گذرانند، ناامنی ناشی از پراکندگی سلاح در منطقه هر لحظه زندگی این افراد را که بیشترشان را زنان و کودکان تشکیل می‌دهند، به خطر می‌اندازد.

مطالعات انجام شده در سال ۲۰۰۶ نشان می‌دهد تنها در سودان بر اثر جنگ داخلی حدود ۵ میلیون نفر آواره شده‌اند که ۱/۸ میلیون نفر از این افراد در منطقه دارفور در زمین‌هایی رها شده‌اند که به هیچ وجه برای کشاورزی به منظور تامین غذا مناسب نیست و ادامه درگیری‌ها در این منطقه عملاً امکان چنین فعالیت‌هایی را از آنان سلب می‌کند. WFP در سال ۲۰۰۴ گزارشی را منتشر کرد که در آن اشاره شده بود تقریباً ۷۰ درصد از این مردم به کمک‌های غذایی بین‌المللی نیازمندند (www.irinnews.org/report.asp?ReportID=43868-56k:10/2004). در حالی که حملات نیروهای دولتی و یا شبهه نظامیان به آوارگان به دفعات باعث جابجایی آنها می‌شود؛ بیماری‌های واگیردار و سوءتغذیه بیشترین تعداد قربانیان را از کمپ‌های آوارگان می‌گیرد. به گزارش صلیب سرخ بین الملل در یکی از این کمپ‌ها ۳۹ درصد از کودکان از سوءتغذیه شدید رنج می‌برند. در این میان تعداد زیادی از زنان و کودکانی که برای کار، جمع‌آوری چوب و یا بدست آوردن غذا از کمپ‌ها خارج می‌شوند توسط گروه‌های مسلح به قتل رسیده، ربوده شده و یا مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند. بنابراین آوارگان و پناهندگان سودانی که از جنگ جان سالم به در می‌برند محکوم به مرگ تدریجی در اردوگاه‌ها هستند (www.UNICEF.org/4/2007).

۲- سلاح کوچک، امداد رسانی به آسیب دیدگان

سلاح‌های کوچک به ویژه زمانی که در دست گروه‌های شورشی و شبه نظامیان انتقام‌جو قرار می‌گیرند که به هیچ یک از قواعد بین المللی ناظر بر منازعات مسلحانه اعتقادی ندارند، به شدت باعث دشواری شرایط امداد رسانی به جمعیت‌های غیر نظامی نیازمند کمک‌های

بین‌المللی می‌شوند. از سوی دیگر، این شرایط، امنیت نیروهای کمک رسان و مراکز امدادی را با مشکل مواجه کرده و کارایی آنها را کاهش می‌دهد. امداد رسانان همواره در خطر از دست دادن جان خود در حملات نظامیان، حملات انتحاری و تروریستی، گروگانگیری یا دستبرد قرار دارند (صابر نیاورانی، ۱۳۸۶، صص، ۹۸-۸۹).

در نهایت هرچه شرایط امداد رسانی دشوارتر شود وضعیت مردم نیز در مناطق درگیری رو به وخامت می‌گذارد. یک نمونه از شرایطی که نشان می‌دهد چطور ناامنی ناشی از گروه‌های مسلح مانع از امداد رسانی می‌شود در سومالی و همزمان با گسترش پدیده دزدی دریایی در این مناطق مشاهده شده است. در حالیکه بیش از ۲/۵ میلیون نفر در سومالی به کمک‌های غذایی سازمان‌های بین‌المللی نیازمند هستند، پدیده دزدی دریایی که چرخه معیوبی را میان باج‌گیری و خرید تسلیحات نظامی برای غارت هرچه بیشتر ایجاد کرده، مانع از نزدیک شدن کشتی‌های کمک رسان به آب‌های این کشور شده است. این درحالی است که ۸۰ درصد از کمک‌ها به سومالی از طریق دریا انجام می‌گیرد. به گزارش WFP و IMO تعداد کشتی‌هایی که تمایل دارند به آب‌های سومالی نزدیک شوند به نصف کاهش یافته است که این مسئله تاثیر مستقیم بر زندگی مردم سومالی بر جای می‌گذارد.

۳- سلاح کوچک، کودک سربازان

کارول بلامی در جایی عنوان کرده است: "بیش از تانک‌ها، موشک‌ها و خمپاره‌اندازها، این سلاح‌های کوچک هستند که در طول جنگ‌ها و پس از آن، جان کودکان را تهدید می‌کنند. این سلاح‌ها بیش از آنکه از زندگی‌های جوانان حمایت کرده باشند آنها را از بین برده‌اند. با وجود آنکه تولید، استفاده و انتقال این سلاح‌ها به شدت کنترل می‌شود اما سلاح‌های کوچک به شکل اجتناب‌ناپذیر به ابزارهایی مهلک برای نابودی بدل شده‌اند (David Kinsella, *Opcite*). از میان تاثیرات گوناگون سلاح‌های کوچک بر زندگی کودکان می‌توان از، معلولیت، آوارگی، پناهندگی، تحت تاثیر قرار گرفتن حق آموزش، بهداشت و تغذیه سالم، از هم پاشیدن خانواده‌ها و در نهایت از میان رفتن فرصت‌های اقتصادی آینده را نام برد. پدیده کودکان سرباز که تاثیر مشارکت مستقیم کودکان در منازعات مسلحانه را نشان می‌دهد، یکی دیگر از پیامدهای سلاح‌های کوچک است.

برآورد می‌شود در حدود ۳۰۰ هزار کودک زیر ۱۸ سال به عنوان سرباز در اطراف جهان مشغول مبارزه باشند. از سریلانکا تا سومالی و کلمبیا کودکان چه در خط اول مناقشه و یا در تمام بخش‌های پشتیبانی مثل آشپزی، باربری، جاسوسی و یا پیک به کار گرفته می‌شوند (www.iht.com/article/ap/12/2007). در اکثر این نقش‌ها، سلاح محور تجربه کودک

است. محققانی که رابطه سلاح های کوچک و کودکان را بررسی می کنند عنوان کرده اند که بدون هیچ شکی، دسترسی به سلاح کوچک یکی از عوامل مهم در به کارگیری کودکان سرباز است. بدون سلاح های کوچک، کودکان چندان در مناقشات به کار نمی آیند و اگرچه امکان دارد همچنان از آنها برای کارهای معمولی در اطراف کمپ ها استفاده شود اما هرگز به یک جنگجو بدل نمی شدند. ویژگی های سلاح های کوچک مثل سبکی و راحتی استفاده باعث شده است تا برای جنگیدن به یک کودک ۷ یا ۸ ساله نیز سلاح داده شود (David Kinsella, *Op.cite*).

خانم رادیکا کماراسوامی نماینده ویژه ملل متحد در موضوع کودکان و تعارضات مسلحانه در دیدار خود از سودان در سال ۲۰۰۸ اعلام کرد با وجود تمامی فعالیت ها برای بازگرداندن کودکان سرباز به زندگی عادی، بسیاری از کودکان و به ویژه کودکان بی سرپرست سودانی تمایل دارند تا به گروه های نظامی بپیوندند. آنها به استفاده از اسلحه که بدانها شخصیتی اجتماعی می بخشد عادت کرده اند، حتی با وجود انعقاد موافقت نامه صلح سودان در سال ۲۰۰۵ تا زمانی که جوامع این کودکان بازسازی نشده و حداقل امکانات زندگی برایشان فراهم نشده باشد، این کودکان به خانه باز نمی گردند (www.alertnet.org/newsdesk/8/2/2008).

یونیسف در گزارشات خود به صراحت اشاره می کند که دسترسی گسترده به سلاح های کوچک یکی از مهم ترین عوامل گسترش پدیده کودکان سرباز است و مسلح شدن کودکان در نهایت به نهادینه شدن و تداوم فرهنگ خشونت در جوامع منتهی می شود (David M. Rosen, 2005, p.14). همین امر باعث شده است تا گزارشگر ویژه ملل متحد در خصوص کودکان و تعارضات مسلحانه در بخشی از سخنان خود عنوان کند: بیایم اسلحه را از دست کودکانمان بگیریم و به جای آن به آنها کتاب بدهیم.

۴- سلاح کوچک، امنیت زنان

اگرچه در تعارضات مسلحانه و غیر از آن، اکثر دارندگان سلاح های کوچک را مردان تشکیل می دهند و این مردان هستند که بیشتر در مناقشات مسلحانه جان خود را از دست می دهند اما زنان به شدت از خشونت های ناشی از سلاح های کوچک در تعارضات مسلحانه آسیب می بینند.

در اغلب موارد ربودن، تهدید، تجاوز، کار اجباری یا بردگی جنسی زنان که منجر به مرگ، آسیب های جسمی و روحی طولانی مدت یا بارداری های ناخواسته می شود با استفاده از تهدید اسلحه صورت می پذیرد. در برخی از این موارد زنان توسط کودک سربازانی به قتل رسیده اند که از سلاح مانند یک اسباب بازی استفاده کرده اند. نهادهای گوناگون مرتبط با حقوق زنان هر ساله گزارشات متعدد از این رفتارهای غیرانسانی منتشر می کنند. به عنوان مثال، در آوریل

۲۰۰۸ بیش از ۹۰۰ زن که توسط افراد مسلح مورد تجاوز قرار گرفته بودند به بیمارستان‌های کنگو مراجعه کردند به شکلی که مراکز درمانی توان پذیرش این مراجعان را نداشتند. این در حالی است که بسیاری از زنان به دلیل مسائلی همچون ترس از قتل ناموسی، شرم و حیا و یا انگ‌های اجتماعی هرگز این خشونت‌ها را گزارش نمی‌کنند (www.reachingcriticalwill.org/177/2008).

با وجود تمامی تلاش‌های نهادهای بین‌المللی به ویژه سازمان ملل متحد که با تصویب قطعنامه‌هایی همچون قطعنامه (S/RES/1325) در شورای امنیت در تاریخ ۱۳ اکتبر ۲۰۰۰ در خصوص ملزم کردن طرفین درگیری به رعایت حقوق زنان در منازعات مسلحانه و یا قطعنامه (S/RES/1820) مصوبه ۱۹ ژوئن ۲۰۰۸ شورای امنیت در باره خاتمه سریع و کامل تمامی اشکال خشونت‌های جنسی در مناطق درگیری در جهت تأمین امنیت زنان در منازعات مسلحانه گام برمی‌دارند، اما همچنان زنان در صف اول آسیب‌دیدگان خشونت ناشی از سلاح‌های کوچک در مناقشات مسلحانه قرار دارند.

۵- سلاح کوچک، نهادینه شدن فرهنگ خشونت

بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۵ میلادی ۲۳ کشور آفریقایی در حدود ۲۸۴ میلیارد دلار از سرمایه‌هایشان را بر اثر منازعات مسلحانه از دست دادند. ۹۵ درصد سلاح‌ها و مهماتی که در این جنگ‌ها به کار رفت از خارج از این قاره به آن سرازیر شده بود (www.oxfam.org/10/10/2008). منازعات مسلحانه به پایان می‌رسند و در پشت سر خود ویرانه‌ای آشوب زده و مملو از سلاح را بر جای می‌گذارند. از نظامیان درگیر گرفته تا افراد عادی که امنیت خود را تنها در حمل سلاح می‌بینند هیچ کدام تمایلی به بازگرداندن آن نشان نمی‌دهند. زمانی که درگیری‌ها سال‌ها ادامه می‌یابد و جنگ داخلی به یک روزمرگی تلخ تبدیل می‌شود رفته‌رفته سلاح به یکی از عناصر فرهنگی جامعه و یا شاید سمبل شجاعت و پیروزی بدل می‌گردد. سلاح کوچک بسیار متداول مثل کلاشینکف را در نظر بگیرید که یکی از مقامات افغانستان در جایی گفته بود: کودکان این کشور با فرهنگ کلاشینکف بزرگ می‌شوند. در محیطی به شدت نظامی شده تصویر این سلاح را می‌توان در همه جا حتی کتاب‌های درسی یافت (arms survey 2007). در آفریقا هم اوضاع به همین منوال است. باد تصویر کلاشینکف را بر پرچم کشور موزامبیک به نشانه پیروزی بر استعمار به حرکت در می‌آورد. کلاش مخفف کلاشینکف اسم بسیاری از کودکان آفریقایی است (www.csae.ox.ac.uk/11/2006).

اما کار به همین جا ختم نمی‌شود. در شرایطی که توافق نامه های صلح بسیار شکننده هستند و تضاد منافع گروه‌های درگیر هر لحظه می‌تواند به جنگی تازه منجر شود. این سلاح‌ها همواره برای شلیک آماده‌اند. حتی اگر به صورت قاچاق به منطقه‌ای دیگر فروخته نشوند برای شلیک دوباره نباید چندان منتظر بمانند. یکی از پیچیده‌ترین عوامل بر سر راه خلع سلاح در بسیاری از مناطق به ویژه شاخ آفریقا، پذیرفته شدن مالکیت سلاح از نظر فرهنگی است. به عنوان مثال افراد قبیله زولو درخواست برای تحویل سلاح هایشان را توهین به مردانگی خود تلقی می‌کنند. به این ترتیب، فرهنگ مردانه مبتنی بر سلاح شکل می‌گیرد که در نهایت به خشونت‌های خانوادگی دامن می‌زند (www.oecd.org/dataoecd/2/47/1896504.pdf).

و- سلاح‌های، خشونت‌های شهری و خانگی

سلاح‌های کوچک فقط در تعارضات مسلحانه قربانی نمی‌گیرند. مطالعات انجام شده در ایالات متحده (۲۰۰۳) نشان می‌دهد وجود سلاح در یک خانه تا میزان ۴۱ درصد امکان وقوع حملات مسلحانه علیه اعضای خانواده، قتل بر اثر استفاده تصادفی و یا خودکشی را افزایش می‌دهد. ۷۴ درصد از سلاح‌های کوچک جهان در دست شهروندان و نیروهای غیردولتی است و زمانی که بیشترین دارندگان سلاح مردم عادی هستند، بیشترین آسیب‌دیدگان را نیز همین مردم تشکیل می‌دهند (www.iansa.org/un/documents/GlobalCrisis,2007). سالانه ۲۰۰ هزار نفر در جهان بر اثر خشونت‌های ناشی از سلاح در شرایطی غیر از منازعات مسلحانه جان خود را از دست می‌دهند. زنان آسیب‌پذیرترین قشر در برابر خشونت‌های خانگی ناشی از سلاح هستند. در حالی که تلاش‌های بین‌المللی بر تجارت و استفاده غیرقانونی از سلاح متمرکز است وجود این سلاح‌ها به شکل قانونی و یا غیرقانونی در خانه به شدت زندگی زنان را تحت تاثیر قرار داده و آمار قتل‌های خانگی را تا ۱۷۲ درصد افزایش می‌دهد (Ibid).

فراوانی سلاح و حاکم بودن فرهنگ خشونت در یک کشور می‌تواند آمار مرگ و میرهای ناشی از خشونت مسلحانه را در آن به منطقه جنگ زده نزدیک کند. برزیل یکی از این کشورهاست که شرایط حاکم بر آن را با واژگانی مثل صلح رسمی، جنگ‌های جدید و یا خشونت‌های سازمان یافته مسلحانه توصیف می‌کنند. آمارهای رسمی در سال ۲۰۰۲ نشان می‌داد بیش از ۳۸ هزار نفر بر اثر خشونت‌های شهری توسط اسلحه گرم جان خود را از دست داده‌اند. (www.peacewomen.org/14/7/2005). به همین منظور، دولت برزیل به چاره جویی پرداخت؛ قانون سلاح در سال ۲۰۰۳، مالکیت اسلحه را محدود کرد و به اقدامات داوطلبانه برای جمع‌آوری سلاح در آن اشاره شد. سال بعد مرگ‌های ناشی از سلاح‌های گرم ۸ درصد کاهش یافت (بیش از ۳۲۰۰ زندگی در یک سال نجات داده شد). این نخستین کاهش

مرگ‌های ناشی از سلاح گرم در طول ۱۳ سال بود. دولت برزیل از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۴ بیش از نیم میلیون سلاح گرم را جمع‌آوری و نابود کرد که بیشتر آنها غیرقانونی بودند. برای رسیدگی به مشکل سلاح در سال ۲۰۰۵ همه‌پرسی انجام گرفت که فروش سلاح و مهمات را در سطح کشور، به استثنای فروش سلاح به ماموران امنیت عمومی، شرکت‌های امنیتی خصوصی و باشگاه‌های ورزشی ممنوع می‌کرد. نزدیک به دو سوم رای دهندگان با این طرح مخالفت کردند. بحث‌های ملی درباره این همه‌پرسی، شدید بود و بحث درباره این که سلاح‌ها چگونه به فراوانی میزان خشونت در برزیل کمک می‌کنند، احتمالاً ادامه خواهد یافت (www.unic-ir.org/smallarms/smallarms3.doc).

این مثال به خوبی تقابل تلاش‌های حقوقی و قانونی برای کنترل تولید، تجارت و استفاده غیرقانونی از سلاح‌های کوچک را در برابر عمق فرهنگ گسترده استفاده از این سلاح‌ها که حق حمل و استفاده از آنها را برای شهروندان مشروع و محفوظ می‌داند، نشان می‌دهد. فرهنگی که مناقشات طولانی داخلی، تبلیغات گسترده صنایع نظامی و حتی تولیدات سینمایی و ادبی هر روز آن را استوارتر می‌کند. لایه خوش‌آب و رنگ تبلیغاتی که در پس خود فقط منافع صنایع نظامی و مافیای اسلحه را تضمین کرده و اقتدار متکی به اسلحه‌گروه‌های جنایتکار را تداوم می‌بخشد.

ز- اقدامات بین‌المللی درباره کنترل سلاح‌های کوچک و سبک

از میانه‌های دهه ۹۰ در پی رخ دادن فجایع انسانی بالکان در اروپا و تلفات گسترده انسانی ناشی از جنگ‌های داخلی در افریقا، توجه به موضوع سلاح‌های کوچک و اسلحه‌های سبک در دستور کار مجامع بین‌المللی قرار گرفت و نخستین قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد با عنوان سلاح‌های کوچک به ترتیب در دسامبر ۱۹۹۵ و ۱۹۹۷ به تصویب رسید (<http://disarmament.un.org/CAB/salw.html>). از آن زمان تا به امروز سه سند جهانی در چهارچوب سازمان ملل متحد به موضوع قاچاق اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک رسیدگی پرداخته‌اند.

- برنامه اقدام مصوب ژوئیه ۲۰۰۱؛

- متمم کنوانسیون مربوط به جرائم سازمان یافته، "پروتکل سلاح‌های گرم" که از ۳ ژوئیه ۲۰۰۵ به اجرا درآمده است؛

- و سند بین‌المللی برای توانمندسازی کشورها برای شناسایی و ردیابی اسلحه کوچک و

سلاح‌های سبک غیرقانونی مصوب دسامبر ۲۰۰۵.

۱- برنامه اقدام برای پیشگیری، مبارزه و ریشه‌کن کردن تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک در همه جنبه‌های آن: (UN Program of Action to prevent, Combat, and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects)

برنامه اقدام ثمره پربار کنفرانس ملل متحد درباره تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک در همه جنبه‌های آن است که از ۹ تا ۲۰ ژوئیه ۲۰۰۱ در نیویورک تشکیل شد. در پایان این کنفرانس ۱۹۱ کشور عضو مجمع عمومی از جمله اعضای دائمی شورای امنیت به اتفاق آرا برنامه اقدامی را در ۸۶ پاراگراف تصویب کردند که تعهدات سیاسی بی‌سابقه و مقررات مشخص در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی را برای برخورد با تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک در برداشت. این برنامه همچنین دارای مفادی درباره افزایش همکاریهای بین دولتی، ارائه کمک به کشورهای درگیر و سازوکاری به منظور پی‌گیری و نظارت بر اجرا و توسعه بیشتر این اقدامات بود (dbase.irandoc.ac.ir/00671/00671880.htm).

اگر چه پس از انجام مباحثات طولانی سرانجام دو موضوع در برنامه اقدام گنجانده نشد. نخست، ماده‌ای که کشورها را تشویق می‌کرد براساس نظام‌های حقوقی یا قانونی خرد درباره مالکیت خصوصی اسلحه کوچک و سبک که برای مقاصد نظامی طراحی شده‌اند، محدودیتهایی را برقرار کنند. دیگری ماده‌ای بود درباره این موضوع که کشورها تنها حق فروش اسلحه‌ای کوچک و سبک به سایر دولت‌ها را خواهند داشت و بدین ترتیب معامله تسلیحاتی با طرف‌های غیردولتی مجاز شمرده نمی‌شد. با وجود این، آنگونه که دبیر کل سازمان ملل متحد نیز اشاره کرده است این برنامه شامل «بسیاری گام‌های نخست ارزشمند» در جهت کاستن از خطر بزرگ تهدیدکننده صلح و امنیت بین‌المللی و انسانی بود، گام‌هایی که برداشتن آنها برای ایجاد معیارها و انجام تدابیر دسته‌جمعی علیه این بلای جهانی ضروری به نظر می‌رسید (Ibid).

یکی از بزرگ‌ترین موانعی که همواره بر سر راه تصویب برنامه‌های کنترل تسلیحات قرار داشته از نگرانی دولت‌ها از دخالت نهاد‌های بین‌المللی در حوزه حاکمیت‌شان به ویژه در زمینه موضوعات امنیتی ناشی می‌شود. برنامه اقدام با تاکید برحق ذاتی کشورها برای دفاع از خود به صورت فردی یا دسته‌جمعی مطابق ماده ۵۱ منشور ملل متحد، نیز حق هر کشور برای تولید، واردات و نگهداری اسلحه کوچک به منظور تامین نیازهای دفاعی خود و تاکید بر حق تعیین سرنوشت، در نهایت دولت‌ها را مسئول اصلی پیشگیری، مبارزه و ریشه‌کن کردن تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک در همه‌جنبه‌های آن می‌شناسد (disarmament.un.org/cab/poa.html).

برنامه اقدام که در واقع نمایشگر تعهد سیاسی بین‌المللی به منظور جلوگیری از تکثیر اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک است، در ادامه به طیفی گسترده از تعهدات سیاسی و اقدامات مشخص که کشورهای عضو متعهد به انجام آن در سطوح ملی و منطقه‌ای و جهانی شده‌اند پرداخته است. این برنامه در عین احترام به حق تمامی کشورها برای تدوین قوانینی درباره حق شهروندان خود برای در اختیار داشتن سلاح، تدبیری می‌اندیشد تا به جلوگیری و حذف تجارت غیر قانونی سلاح کمک کند. از جمله این تدابیر می‌توان تدوین، تصویب یا تقویت قوانین، مقررات و رویه‌های اداری و اجرایی ملی برای کنترل موثر بر تولید اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک در داخل حوزه اقتدار دولت‌ها و نیز نظارت بر صادرات، واردات ترانزیت یا انتقال چنین سلاح‌هایی را برشمرد تا بدین وسیله از تولید غیر قانونی و قاچاق آنها جلوگیری شود.

در کنار این موارد بایستی به تعیین روز ۹ ژوئیه هر سال به عنوان روز بین‌المللی نابودسازی سلاح کوچک اشاره کرد که گامی است برای افزایش آگاهی‌های جهانی در زمینه تهدیدهای ناشی از این سلاح‌ها که هر ساله جان هزاران انسان را به خطر می‌اندازد.

۲- متمم کنوانسیون مربوط به جرائم سازمان یافته، "پروتکل سلاح‌های گرم": (Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime)

جنایات سازمان یافته فراملی، تهدیدی جدی برای امنیت انسانی به شمار می‌رود. کشورهای عضو سازمان ملل متحد، کنوانسیون حقوقی را تصویب کردند که از سپتامبر ۲۰۰۳ برای برخورد مشترک با بسیاری از جنبه‌های این نوع فعالیت‌های جنایی مانند قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان، قاچاق مهاجران و پول شویی به اجرا درآمده است. به منظور تکمیل این کنوانسیون در زمینه جرائم سازمان یافته فراملی، پروتکل مربوط به سلاح‌های گرم تصویب شد تا از تولید غیرقانونی و قاچاق سلاح‌های گرم، قطعات، اجزا و مهمات آنها جلوگیری کرده، با آنها مبارزه نماید و آنها را نابود کند. پروتکل سازمان ملل متحد علیه تولید غیرقانونی سلاح‌های گرم، اجزا و قطعات آنها نخستین سند الزام‌آور حقوقی در این زمینه است که از ژوئیه ۲۰۰۵ به اجرا درآمده و هدف اصلی آن تقویت همکاری‌های بین‌دولتی به منظور مبارزه با تولید غیر قانونی و قاچاق سلاح گرم است. در مقدمه این پروتکل به خطراتی که از تولید غیرقانونی و قاچاق تسلیحات نسبت به امنیت هر یک از دولت‌ها و همچنین به‌طور کلی امنیت جهانی، رفاه و آرامش جوامع انسانی، توسعه اقتصادی و اجتماعی آنان و حق زندگی افراد در فضایی صلح آمیز ایجاد می‌شود پرداخته شده است و دولت‌ها مصمم به اتخاذ اقدامات

- به ویژه همکاری بین‌المللی - در این راستا گردیده اند. از مهم‌ترین مواد این پروتکل ماده ۵ آن تحت عنوان جرم‌انگاری است که دولت‌های عضو را ملزم به تدوین قوانین و انجام دیگر اقدامات برای جرم‌جنایی تلقی نمودن اعمال زیر می‌نماید:

الف) تولید غیرقانونی سلاح‌های گرم، قطعات و اجزای آنها و مهمات؛

ب) قاچاق غیرقانونی سلاح‌های گرم، قطعات و اجزای آنها و مهمات؛

ج) جعل یا امحای غیرقانونی، از بین بردن یا تغییر مارک‌های روی سلاح‌های گرم که حسب ماده ۸ این پروتکل وجود آنها لازم است (-untreaty.un.org/English/notpubl/18-12_c_E.doc).

۳- سند بین‌المللی به منظور توانمندسازی کشورها برای شناسایی و ردیابی اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک غیرقانونی مصوب دسامبر ۲۰۰۵ (International Instrument to Enable States to Identify and Trace, in a Timely and Reliable Manner, Illicit Small Arms and Light Weapons)

تصویب «سند بین‌المللی توانمندسازی کشورها برای شناسایی و ردیابی به موقع و با روش قابل اعتماد اسلحه‌های کوچک و سبک غیرقانونی» (قطعنامه ۸۱ / ۶۰ دسامبر ۲۰۰۵ مجمع عمومی) به عنوان سندی جدید و حیاتی درباره ردیابی و علامت‌گذاری اسلحه کوچک، گامی بزرگ به جلو در گسترش تلاش‌ها برای ایجاد ابزارهای جهانی به منظور جلوگیری از تکثیر اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک غیرقانونی به شمار می‌رود (-www.unic-ir.org/smallarms/smallarms3.doc). آنچه که کوفی عنان از آن به عنوان مهم‌ترین دستاورد سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۵ در زمینه مبارزه با تجارت اسلحه کوچک، یاد می‌کند.

کنفرانس بررسی اسلحه کوچک ۲۰۰۶ (United Nations Conference to Review Progress Made in the Implementation of POA)

به عنوان بخشی از فرایند پیگیری پیش‌بینی شده در برنامه اقدام که مقرر داشته بود تا قبل از سال ۲۰۰۶ کنفرانسی برای رسیدگی به پیشرفت‌های حاصله در اجرای برنامه اقدام برگزار شود، کنفرانس بررسی اسلحه کوچک از ۲۶ ژوئن تا ۷ ژوئیه ۲۰۰۶ در مقر سازمان ملل در نیویورک برگزار شد. کوفی عنان در سخنرانی خود خطاب به شرکت‌کنندگان با اشاره به این موضوع که مشکل اسلحه‌های کوچک و سبک همچنان باقی است عنوان کرد عامل از دست رفتن جان تعداد زیادی از ده‌ها هزار نفری که در جهان بر اثر درگیری‌ها کشته می‌شوند و

صدها جرمی که روزانه در جهان اتفاق می‌افتد، می‌توان در قاچاق اسلحه کوچک و سلاح سبک دانست (www.unic-ir.org/pr/farsi/11/2/2006.htm).

کنفرانس بررسی با یادآوری موفقیت‌های برنامه اقدام در اجرای طیفی گسترده از اقدامات توسط کشورها به دنبال دستیابی به اهداف زیر بود:

- افزایش انگیزه دولت‌ها به منظور اختصاص دادن کمک‌های فنی و مالی به کشورهای درگیر به منظور بهبود قوانین و مقررات حاکم بر تجارت این سلاح‌ها، جمع‌آوری، انبارداری مناسب و یا نابودسازی سلاح‌های غیرقانونی انباشته شده؛
- جلب توجه بین‌المللی به بحث جهان سالم در حوزه اسلحه‌های کوچک و ایجاد فضای مناسب برای طرح نظر همه طرف‌های مساله: احترام به حقوق افراد طرفدار داشتن اسلحه و یا در سوی مقابل موافقان کنترل سلاح؛
- زمینه سازی به بهترین شکل برای ایجاد ارتباط میان دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی درگیر در مبارزه با تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک (www.unic-ir.org/smallarms/).

اشاره به تجارت غیرقانونی سلاح‌های کوچک در دیگر اسناد بین‌المللی

به موضوع تولید، تجارت و استفاده غیرقانونی از سلاح‌های کوچک و اسلحه‌های سبک در اسناد متعدد بین‌المللی و منطقه‌ای اشاره شده است. در اروپا، اتحادیه اروپا که خاطره نسل‌کشی بالکان را در حافظه‌ی نزدیک خود دارد قانون راهبری خود (Code of Conduct) را در این زمینه در ژوئن ۱۹۹۷ تصویب کرد و از کشورهای عضو خواست تا تلاش‌ها علیه قاچاق غیرقانونی سلاح به ویژه سلاح‌های کوچک را به سرزمین‌هایشان یا از طریق سرزمین‌هایشان تقویت کنند.

در اعلامیه هزاره سال ۲۰۰۰ به اقدامات مشترک جهت پایان بخشیدن به قاچاق غیرقانونی سلاح‌های کوچک و سبک، به ویژه اعمال شفافیت بیشتر در امر انتقال اسلحه و حمایت از اقدامات خلع سلاح با در نظر گرفتن تمامی راهبرد‌های آماده ارائه در کنفرانس ملل متحد پیرامون تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک پرداخته شده است. سازمان غیردولتی OXFAM در گزارشی که در سال ۲۰۰۸ منتشر کرده است به تفصیل به موضوع تاثیر مناقشات مسلحانه بر اهداف هزاره پرداخته است. مناقشاتی که در سایه سلاح‌های کوچک هر روز خشونت‌بارتر و طولانی‌تر می‌شوند (www.oxfam.org/10/10/2008).

در ادامه و به عنوان نمونه‌ای از فعالیت‌های منطقه‌ای در این زمینه می‌توان به سه موافقت‌نامه حقوقی الزام‌آور برای رسیدگی به این موضوع و تمرکز بر تاثیرات بشردوستانه آن در میان کشورهای افریقایی اشاره کرد (www.unic-ir.org/pr/farsi/10/9/2006.htm). پروتکل

نیرویی درباره سلاح‌های گرم مربوط به منطقه شرق آفریقا و دریاچه‌های بزرگ (*The Nairobi Protocol For The Prevention, Control And. Reduction Of Small Arms And Light Weapons In (Protocol On The Grea Lakes. Region And The Horn Of Africa)؛ پروتکل جامعه جنوب آفریقا* (Protocol On The Control Of Firearms, Ammunition And Other Related Materials In The Southern African (Development Community (SADC) Region) و کنوانسیون جامعه اقتصادی کشورهای غرب آفریقا در باره وارد کردن و ساخت سلاح‌های سبک (The ECOWAS Convention on associated material Small Arms, Light Weapons, their ammunition and other)

نتیجه

تجارت غیرقانونی اسلحه‌های کوچک و سبک در همه جنبه‌های آن باعث تداوم مناقشات، تشدید خشونت، کمک به آوارگی غیرنظامیان، تضعیف احترام به قوانین بشردوستانه بین‌المللی، ممانعت از ارائه کمک‌های بشردوستانه به قربانیان مناقشات مسلحانه شده و به آتش جنایت و تروریسم دامن می‌زند. این واقعیت باعث شده است تا نهادهای بین‌المللی به ویژه سازمان ملل متحد با قرار دادن موضوع سلاح‌های سبک، تجارت غیرقانونی و اثرات زیانبار ناشی از آن در دستور کار خود به دنبال تدوین ساز و کارهایی برای محدود کردن و در نهایت از میان بردن این پدیده برآیند. اما با وجود تمامی این تلاش‌ها، سلاح‌های سبک همچنان قربانی می‌گیرند و بسیاری از این اقدامات ارزشمند نتوانسته‌اند به اهداف والای خود به شکل کامل دست یابند. نهادینه شدن فرهنگ اسلحه در بسیاری از مناطق آشوب‌زده جهان فرایند جمع‌آوری سلاح‌ها را در این مناطق بسیار دشوار می‌کند. در مناطق دیگر از جهان که حق حمل و استفاده از اسلحه سال‌هاست مشروع شمرده می‌شود، مخالفت‌های گسترده در سطوح اجتماعی و سران در برابر برنامه‌هایی که حمل و استفاده و تجارت سلاح را در بین شهروندان محدود می‌کنند، ایجاد شده است. یکی از شیوه‌های نظارت بر استفاده نهایی از سلاح، ثبت شماره سریال و نشانه-گذاری است تا ردیابی آنها آسان شود. در این زمینه شرکت‌های تولیدکننده تمایل چندانی از خود نشان نمی‌دهند و آن را مانعی بر سر راه سودآوری خود می‌دانند. با توجه به نقش عمده بسیاری از این شرکت‌ها در بودجه سالانه کشورهای عمده تولیدکننده سلاح و لابی‌های گسترده صنایع نظامی در برخی از این کشورها تلاش‌ها در این عرصه نیز با کندی پیگیری می‌شود. به تمام این موانع باید نگرانی کشورها از دخالت سازمان‌های بین‌المللی در موضوعات امنیتی داخلی و بیم از محدود شدن حاکمیت را نیز افزود.

اما با وجود تمامی این موانع، در روزگاری که بشر هر چه بیش از پیش سردی سلاح را بر شقیقه‌اش احساس می‌کند و خطر سلاح‌های کوچک هر روز پررنگ‌تر می‌شود جهان به عزمی سراسری برای مبارزه با این پدیده نیازمند است.

منابع و مآخذ:

الف. فارسی

- ۱- اسلحه کوچک سالانه جان هزاران نفر را می‌گیرد، در،
<http://www.unic-ir.org/pr/farsi/1122006.htm>
- ۲- اسلحه کوچک، مرگبار همچون سلاح‌های کشتار جمعی در:
www.unic-ir.org/smallarms/smallarms1.doc
- ۳- بررسی جدی سازمان ملل متحد برای ارزیابی پیشرفت حاصله و اقدامات لازم برای مهار بیشتر تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک، در،
www.unic-ir.org/pr/farsi/1092006.htm
- ۴- برنامه اقدام برای پیشگیری، مبارزه و ریشه کن کردن تجارت غیرقانونی اسلحه کوچک و سلاح‌های سبک در همه جنبه‌های آن، در: dbase.irandoc.ac.ir/00671/00671880.htm
- ۵- تلاش‌ها برای مبارزه با اسلحه کوچک غیرقانونی، در،
<http://www.unic-ir.org/smallarms/smallarms3.doc>
- ۶- سوال‌هایی در باره کنفرانس بررسی اسلحه کوچک سال ۲۰۰۶، در:
<http://www.unic-ir.org/smallarms/smallarms5.doc>
- ۷- صابر نیاورانی، چالش‌های کمک‌های بشردوستانه در دوران مخاصمات مسلحانه، در: نسرین مصفا، *چالش‌های کمک‌های بشردوستانه در خاورمیانه*، (تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۶)، صص ۹۸-۸۹.

ب. خارجی:

- 1- Adekeye Adebajo, Ismail o.d. Rashid, *West Africa's Security Challenges: Building Peace in a Troubled Region*, (Lynne Reiner Publisher: 2004).
- 2- *Arms Survey 2007*, Probing the Grey Area IRRESPONSIBLE SMALL ARMS TRANSFERS, available at: www.smallarmssurvey.org/publications/2007.
- 3- *arms trade is big business*, available at: www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business - 92k, 9 Nov 2008.
- 4- *Blood at the Crossroad, Making a Case for Global Arm Trade Treaty*, available at: www.amnesty.org/en/library/info/ACT30/011/2008/en - 22k: 2008/11/30.
- 5- Brian Wood, *The Amnesti International Dossier, A dirty trade in Arms*, available at: <http://mondediplo.com/dirtytrade2006/06/10>.
- 6- *child soldier hiding in Somalia after recent violence*, available at: www.iht.com/article/ap/2007/12/Africa/af-gen-somalia-child-soldiers.php.
- 7- *CONFLICT, PEACE-BUILDING, DISARMAMENT, SECURITY*.
- 8) *Gender Perspectives on Small Arms*, available at: www.oecd.org/dataoecd/2/47/1896504.pdf.
- 9- David Kinsella, *The Black Market in Small Arms: Examining a Social Network*, Contemporary Security Policy, Vol. 27, No. 1 (April 2006), pp. 100-117 available at: web.pdx.edu/~kinsella/offprints/csp06.offprint.pdf.
- 10- David M. Rosen, *Armies of the young: child soldiers in war and terrorism*, (Rugers University Press, 2005).
- 11- *Gun Violence the Global Crisis*, available at: www.iansa.org/un/documents/GlobalCrisis07.pdf, 2007.
- 12- Kofi Annan, *Small Arms Big Problems*, available at: <http://disarmament2.un.org/cab/smallarms/sg.htm> / 10 July 2001.
- 13- Marie-Claire Faray-Kele, *The impact of small arms on women in Central Africa*, available at: www.reachingcriticalwill.org / 17 July 2008.

- 14-Matthew Schroeder, *Small Arms, Terrorism and OAS Firearms Convention*, available at: www.fas.org/asmp/campaigns/smallarms/OAS_Firearms_Convention.html - 19k march 2004.
- 15-Mitsuro Donowaki, *small arms and light weapons and challenge of terrorism*, available at: http://www.mofa.go.jp/Mofaj/Gaiko/arms/sw/dnw_2002.
- 16-Phillip Killicoat, *Weaponomics The Economics of Small Arms*, available at: www.csae.ox.ac.uk/workingpapers/pdfs/2006-13text.pdf September 2006.
- 17- *Report of the Panel of Governmental Experts on Small Arms* of 27 August 1997) (A/52/298). available at: disarmament.un.org/cab/smallarms/presskit/sheet23.htm -
- 18- *Report of the Secretary-General on small arms (S/2006/109)*, available at: disarmament.un.org/CAB/docs/SG%20Report%202006.pdf.
- 19- *Small arms, Report of the Secretary-General (S/2008/258)*, available at: www.un.org/disarmament/convarms/SALW/Docs2008.pdf 17 april 2008.
- 20- *Shooting Down the MDGs, OXFAM Briefing Paper*, available at: www.oxfam.org/files/bp120%20Shooting%20down%20the%20MDGs_FINAL%2010Oct08.pdf October 2008.
- 21- *Sudan child soldiers struggle to give up guns*, available at: <http://www.alertnet.org/newsdesk/8feb2008>.
- 22- *Sudan Malnutrition Widespread in Darfur-wfp*/available at: www.irinnews.org/report.asp?ReportID=43868 - 56k: October 2004.
- 23- *Sudan child soldiers struggle to give up guns*, available at: <http://www.alertnet.org/newsdesk/8feb2008>.
- 24- *Watch list on childrens and armed conflict, Sudan Childrens at a Crossroad, an Urgent need for protection*, p14, available at: www.UNICEF.org/april2007.
- 25- *Women, Girls, Urban Gun Violence: A Case Study on Rio de Janiero*: available at: <http://www.peace women .org/resources/SALW/VIVARIO05.doc>, 14 july 2005.

از این نویسنده تاکنون مقالات زیر در همین مجله منتشر شده است:

- "گزارشی از دوره مطالعات عالی مرکز دانشگاه اروپایی برای مطالعات صلح"، شماره ۳۷، سال ۸۶؛
- "گزارشی از عملکرد مرکز مطالعات عالی بین المللی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران"، شماره ۴۰، سال ۷۷؛ "حقوق و توسعه"، شماره ۴۵، سال ۷۸؛ "اقدامات بین المللی در حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت"، شماره ۵۸، سال ۸۱؛ "جایگاه حقوق بشر در نظریه های روابط بین الملل"، شماره ۴، زمستان ۸۷
- "تحکیم صلح ملل متحد؛ چالش های پیش رو"، شماره ۴، سال ۸۸.